№ 22 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 23 1889 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 23 № 22

ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ, կէս տարվանը 6 րուբլ։
Առանձին համարները 7 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ՆԵՐԿԱՅ 1889 ԹՎԻՆ

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Հրատարակվում է Թիֆլիսում, նոյն դիրքով և նոյն պրօգրամայով։ Մենք ստանում ենք սեփական ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլի է, վեց ամսվանը 6 րուբլի։

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարօնսկայա և Բազարնայա փողոցների անկիւնում Թամամշեվի տանը)։

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետեւեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Արհեստաւորաց դպրոցներ և գրագիտութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արտասահմանի ուսանողութիւնը. Նամակ Կարսից. Նամակ խմբագրին. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Արհեստաւորաց դպրոցները Ամերիկայում. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՕՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Սալօմէ Նորատունկեան.

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐԱՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

—

„Մշակի“ ներկայ համարի ներքին տեսութեան բաժնում ընթերցողը կը գտնի Կարսից գրված մի նամակ, իսկ արտաքին տեսութեան բաժնում Ամերիկայի արհեստաւորաց դպրոցների մասին մի յօդուած։ Այդ երկու յօդուածները, մեր կարծիքով, ամենալաւ պատասխան են այն պարոններին, որոնք իրանց համար նպատակ են շինել յեղաշրջել, աղաւաղել այն բոլոր մտքերը, որ յայտնում է „Մշակը“, ջանալով ամեն ներելի և աններելի միջոցներով վայր գցել ընթերցողի աչքում „Մշակի“ յայտնած գաղափարները։

Ի՞նչ անուն տանք այն մարդկանց, որոնք թէև շատ լաւ են հասկանում թէ ինչ ենք ուզում ասել, բայց դիտմամբ յեղաշրջում են ճշմարտութիւնը, որպէս զի վայր գցեն „Մշակի“ անունը հայոց հասարակութեան աչքում։ Այդ տեսակների համար ամեն միջոցները սուրբ են, ի միջի այլոց և ստախօսութիւնն ու զրպարտութիւնը։

Մենք ասում էինք որ մեր հասարակութեան աղքատ դասակարգի աղջիկների համար, բացի տարրական, ընդհանուր ուսումից, անպատճառ հարկաւոր է սովորել մեր իգական դպրոցներում և մի որ և է արհեստ, որպէս զի աղջիկը դպրոցում իր ուսումը աւարտելով կարողանայ իր սեփական, անկախ աշխատանքով ապրելու,—իսկ մեզ մեղադրում են որ մենք ուրանում ենք տարրական ուսման անհրաժեշտութիւնը և իբր թէ այն միտքն ենք քարոզում, որ հարկաւոր է մեր աղջիկներին միմիայն արհեստներ սովորեցնել, առանց նրանց գրագիտութիւն անգամ սովորեցնելու....

Կան ճշմարտութիւններ, որոնք այն աստիճան պարզ են, որ մարդ աւելորդ էլ է համարում նրանց կրկնել։ Միայն անամօթները օգուտ են քաղում այն հանգամանքից, երբ մարդը վաղուց յայտնի մի ճշմարտութեան վրա, որը ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է համարել, առանձնապէս չէ շեշտել....

Ամեն մարդ, ինչ գործի և լինէր նա, պէտք է անպատճառ տարրական ուսում ստացած լինի։ Ոչ թէ միայն ընտիր արհեստաւոր լինելու համար պէտք է մտաւորապէս քիչ թէ շատ զարգացած լինել, բայց նոյն իսկ մի աղջիկ, որը ուզում է օրինաւոր երեխայ-պահող կին լինել, պէտք է մտաւորապէս բաւական զարգացած կին լինի։ Մի կին, որը ուզում է երեխայ պահել, երեխային խնամել, լինի այդ երեխան իր սեփականը, թէ ուրիշինը,—այդ կինը բացի վնասից ոչինչ օգուտ չի բերի մանուկին, եթէ ինքն անզարգացած, տգէտ, նախապաշարված կը լինի, ամենաթոյլ հասկացողութիւն չի ունենայ թէ մանկավարժական և թէ առողջապահական ամենատարրական տեղեկութիւնների մասին։

Կամ կարելի՞ է միթէ օրիորդի համար հաշւապահ, առևտրական գործակատար լինել,—առանց նախապէս գոնէ տարրական ուսում ստացած լինելու....

Միայն վերին աստիճանի անբարեխիղճ մարդիկ կարող են իրանց թոյլ տալ այդ աստիճան յեղաշրջել ուրիշի մտքերը, միմիայն իրանց ողորմելի նպատակին հասնելու համար,—այն է ուրիշի յարգը հասարակաց աչքում վայր գցելու համար։ Եւ չը մոռանանք որ այդ գրական խաբեբաները, հասարակաց կարծիքը գիտակցաբար այդ ողորմելի մոլորեցնողները, որոնք ամենասովոր եզուիտների պէս ամեն միջոց, նոյն իսկ ստախօսութիւն, բամբասանք և խաբէութիւն սուրբ են համարում գրականութեան մէջ, երբ հարկաւոր է մաքառել հակառակորդի դէմ, չը մոռանանք, ասում ենք, որ այդ մարդիկ գերմանական բարձրագոյն ուսում են ստացել և ուսումնական աստիճանը ստանալու ժամանակ երդուել են հաւատարիմ մնալ ճշմարտութեանն ու ազնուութեանը....

Գիտութեան, ազնուութեան, ճշմարտութեան, բարեխղճութեան, երդման դէմ այդ դաւաճանութիւնը տեսնելով՝ ինչպէս մարդը չը բացականչի՝ „ստախօսներ, խաբեբաներ, գիտակցաբար մոլորեցնողներ, երդման դէմ մեղանչողներ, ուխտադրուժներ, խռո՞վ լինի ձեր գլխին ձեր ուսումն էլ, ձեր գիտութիւնն էլ, ձեր գիտնական աստիճանն էլ, ու ձեր սուտ երդումն էլ....“

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

—

Եւրօպական համալսարանական քաղաքներից, որտեղ սովորում են հայ ուսանողներ, անդադար տեղեկութիւններ են գալիս այն աղքատ և անապահով դրութեան մասին, որի մէջ գտնվում են հայ երիտասարդները։

Մեր ուսանող երիտասարդութեան մեծամասնութեան աղքատ լինելը վաղուց յայտնի է. բայց արտասահմանի ուսանող երիտասարդութեան դրութիւնը այդ կողմից աւելի վատ, աւելի աննախանձելի է, քան թէ Ռուսաստանի համալսարանների ուսանողների դրութիւնը, և ցաւալին այն է, որ այդ դրութիւնը քանի գնում է, այնքան էլ անտանելի է դառնում, անկարելի դարձնելով շատ երիտասարդների համար իրանց ուսման շարունակութիւնը։

Պէտք է ասել, որ արտասահմանեան քաղաքներում հայ ուսանողը յոյս չէ կարող ունենալ այն տեսակ օգնութեան վրա, որը սովորական է, դիցուք, Պետերբուրգում և Մոսկվայում։ Պետերբուրգում կամ Մոսկվայում ուսանողը սովորաբար կարողանում է մասնաւոր դասեր գտնել, այնտեղ նա օգնութիւն է ստանում ուսանողական գումարներից, և վերջապէս այդ քաղաքներում ոչ թէ միայն ուսանողների օգտին ներկայացումներ են տրվում ամեն տարի, այլ և այդտեղ կայ հայ հասարակութիւն, կան բազմաթիւ հայեր, որոնց վրա իրանց վերջին, ամենանեղ րոպէներում գէթ մի փոքր յոյս դնել կարող է հայ ուսանողը։

Բայց այդ բոլոր թեթեւացնող հանգամանքները չը կան արտասահմանեան ուսանողութեան համար։ Արտասահմանում, ինչպէս երեւում է բոլոր տեղեկութիւններից, հայ ուսանողը անկարող է դասեր տալ, նա ուսանողական օգնութեան վրա յոյս դնելու մասին երազել անգամ չէ կարող, հայ ուսանողների օգտին ներկայացումներ կամ երեկոյթներ տալը, ինչպէս լինում է Պետերբուրգում կամ Մոսկվայում, այնտեղ, ի հարկէ, անիրագործելի և անհնարին բան է. իսկ մեր հասարակութիւնը իր կողմից ոչինչ օգնութիւն չէ տալիս արտասահմանի հայ ուսանողութեանը, ոչ մի միջոցով նրա օգնութեան չէ հասնում։

Ինչպէս խոստովանում են արտասահմանի շատ հայ ուսանողներ, հայ երիտասարդները մի ժամանակ քանի մի քաղաքներում, ինչպէս Ժընեվ, Լէյպցիգ, Ցիւրիխ և այլ տեղերում զանազան տեղացի ընտանիքների օգնութեամբ կարողանում էին աւարտել իրանց ուսումը։ Շատ դէպքեր են պատահել, որ Ժընեվի կամ Լէյպցիգի մի ընտանիք, ծանօթանալով այս կամ այն հայ ուսանողի հետ, և տեսնելով որ նա ոչ միջոց ունի, և ոչ յոյս որ և է տեղից փող ստանալու, պահել է այդ տեսակ ուսանողներին ոչ թէ մի, այլ մի քանի տարիներ, հոգացել է նրա ապրուստը, հագուստը, մի խօսքով նրա բոլոր պիտոյքները, հաւատալով միայն ուսանողի խոստման՝ մաս մաս վճարել այդ բոլորի համար հայրենիք վերադառնալուց յետոյ։ Օտար ընտանիքի օգնութեամբ ուսում առած մեր երիտասարդը հայրենիք վերադառնալով և ստանալով շատ արդիւնաւոր պաշտօններ, տարաբաղդաբար, մոռանում էր իր պարտքը, մոռանում էր իր խոստումները....

Եւ այդ տեսակ խաբեբայութեան հետեւանքը այն է, որ այժմ այդ քաղաքներում այլ ևս չեն հաւատում Կովկասից գնացած երիտասարդութեան, և այդ պատճառով մեր երիտասարդութիւնը արտասահմանում սեփական միջոցներ չունենալով, չունենալով ամսական որոշ ստանալիք,

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՍԱԼՕՄԷ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

—

—Ինչպէս կարելի է, որ մեր աղջկերանց դաստայ մէկ կին, որ մարդից բաժանվել է։ Ի՞նչ օրինակ են տեսնում իրանց առջև այդ մատաղ հոգիները։ Մենք պիտի ամենայն ջանք թափենք, որ մեր աղջկերանց երեսից հեռու մնան այսպիսի ապականիչ և բարոյականութիւնը քայքայող օրինակները։ Այո, այս ես սովորեցնում է մեզ և սուրբ գիրքը։ Ի՞նչ է նշանակում այն խօսքը, որ ասել է Պօղոս առաքեալը. «Բայց եթէ մէկը կամենում է հակառակել, մենք այնպիսի սովորութիւն չունենք և ոչ էլ Աստուծոյ եկեղեցիները։» Միտքը մարդ ու կնոջ վրա է, որովհետև նոյն առաքեալը բացականչելով հարցնում է. «դուք ինքներդ դատեցէք. մի կնկան վայելում է, որ չը ծածկված աղօթք անէ...» Այո, այո, մեր նոր հիմնադրեալ դպրոցը պիտի հեռի մնայ այսպիսի օրինակներից...

—Գիտես Էլի, տէր Թիւլքին չի, արաւ չարաւ՝ հոգաբարձուների գլխին նստացրաւ, որ քո տեղը տան իր քրոջ որդուն, պատմում էր ինձ մոլլա Սիմօնը, որը ներկայ էր գտնվել այն նիստին, երբ հոգաբարձուները կայացրել էին այդ որոշումը։

—Հիմի, Սալօմէ ջան, շարունակեց խօսքը Սիմօնը,—բանը տէր-Թիւլքիի օյինբազութիւնումը չի. նրա հախից ու օֆթից ես պիտի գամ. այդ իմ պարտաւորութիւնն է։ Էս գլխինս զոակ չի, եթէ նրան ես էնպէս մին չէրեմ, որ իր հօր հարսանիքը միտը գայ։ Դու այդ մասին իսկի միտք մի արա։ Մաթոս աղի աղուհացը հարամ ընի ինձ, թող քոռացնի իմ աչքերը, եթէ ես տէր Թիւլքին էդ... բերանս ինչ եկաւ ու յետ գնաց, մեղայ, մեղայ Աստուծոյ... եթէ ես էդ բանը էժան նըստացնեմ նրան։ Դու մին սպասիր. ապտեկլի հաշւներ պիտի տամ նրան... էդ թողնենք. հիմի ուրիշ բանի վրա պիտի խօսենք։ Ինցեալները դու պատմում էիր թէ՝ Ռուսաստանում, ասենք էսօր Պետերբուրգ ա, Մօսկով ա, կնանիքքին զանազան ուսումներ են տալի. չը գիտեմ բժշկութիւն է, չը գիտեմ տատմերութիւն է, էլի ուրիշ ուրիշ այսպիսի ուսումներ։ Դու ինքդ էիր ինձ պատմողը։ Աստուած վկայ, իսկի այսպէս բաների վրա ես չեմ մտածել. մենք մութ աշխարհի մարդիկ ենք. համա, ինչ ասեմ, էս քո կեանքը, որ տեսնում եմ, խելքիս մի բան է գալի։ Մտածում եմ թէ, ախր Սալօմէ խանումը մի հատ ուսում առած հայ կնիկ է, ինչու այսպէս մի բանի ձեռը չը զարկի։ Մաթոս աղի առաջ կրկնապատիկ պարտական կը մնամ, եթէ քեզ համար մի բան գլուխ չը բերեմ։ Երկու անգամ դու իմ խօսքից դուրս չեկար՝ կատարեցիր. առաջինը, որ այն անիծեալին գնացիր, երկրորդը՝ բարիշեցիր նրա հետ։ Ես էլ մեղաւոր եմ. տեսայ, աշկարա տեսայ, որ իմ բարի խորհուրդներս չար դուրս եկան, մախլաս.., Ռուսները կասեն թէ՝ չելօվեկ պրեդպօլօգայետ, ա բօգ րասպօլօգայետ, էնպէս չի։ Բայց ես էլ ախր մի կտոր հացի տէր եմ. փառք իրան Արարչին՝ գիտես էլ, որ Սմբատիս էլ ոտի եմ կանգնացրել... Մնում է ինձ ցամաք աչքով, հանգիստ սրտով գերեզման մտնել... Ասել եմ քեզ հէնց էն աղջիկ ժամանակդ թէ՝ քեզ համար մի պստի գումար ունեմ յետ գցած. լաւ չէր ընի, որ էդ փողը հէնց քո ուզածիդ պէս գործ դնէիր. ես էլ մեռնէի ու պարզ երեսով գնայի Մաթոս աղի առաջը։ Գիտես, որ այդ փողի կէսը մօրդ յանձնեցի քո հարսանիքի համար, մնացած կէսն էլ, շահը շահի վրա գալով, վեց հարիւր մանէթից աւել է։ Հերիք կանի եմբար այդքանը, որ գնաս Ռուսաստան ու գաս։

Այն, ինչ որ երկար տարիների ընթացքում երազում էի, այսօր այս ծերուկի բերանիցն էի լսում։ Սա է ուզում իրականութիւն տալ իմ ցընորքներին։ Ի՞նչ անեմ, ինչ պատասխան տամ սրան....

—Բայց երեխերքս ո՞նց պիտի լինեն...

—Ի՞նչ, երեխէքքը, էհ այդ մասին սկի ֆիքր մի արա. մեծ խանումը ու ես կը հոգանք մինչև քո վերադարձը։

Սրանից յետոյ երկու ամսի չափ տեղեկութիւններ էի ժողովում՝ ինչ և ինչպէս անելու համար։ Նոյն իսկ այդ հարցերով դիմեցի բարեկամուհուս՝ Սօնիա Սինիլնիկօվի՝ մարդուն։ Նրա հետ երկար խորհրդակցութիւններ անելուց յետոյ, վճռեցի գնալ Պետերբուրգ հաշուեգրագիտութիւն սովորելու համար։ Պ. Սինիլնիկօվի աջակցու-

մնում է կատարելապէս անօգնական, յուսակտուր, և շատ անգամ ստիպված է լինում ապրել ցուրտ, խոնաւ սենեակում, չունենալով ոչ վառելու ճրագ, և ոչ էլ ուտելու հաց....

Մենք կարծում ենք, որ հարկաւոր չէ բանաստեղծութիւններ գրել ցոյց տալու համար, թէ ինչքան ողորմելի դրութեան մէջ կարող է լինել արտասահմանում ապրող այն ուսանողը, որ ոչ սեփական միջոցներ ունի, և ոչ էլ յոյս մի որ և է տեղից օգնութիւն ստանալու.... Ուսանողների այդ նեղ դրութիւնը աւելի են ծանրացնում շատ անգամ այն *կեղծ-բարերարները*, որոնք րոպէական տպաւորութեան տակ այս կամ այն երիտասարդին արտասահման են ուղարկում, և ապա մի քանի րուբլի ուղարկելուց յետոյ, յետ են կանգնում իրանց խոստումից, խաբում են իրանց հաւատացողներին և անսպասելի կերպով վերին աստիճանի նեղ դրութեան մէջ են դցում երիտասարդին....

Այդ բոլորի հետևանքն այն է, ինչ որ այսօր մենք տեսնում ենք. մի կողմից շատ նուազանում է արտասահման գնացող հայ երիտասարդութեան թիւը, իսկ միւս կողմից *րիսկ* անող գնացողներն էլ կամ կիսատ թողնելով վերադառնում են, և կամ եթէ վճռում են ամեն տեսակ զրկանք տանել և աւարտել իրանց ուսումը, վերին աստիճանի աղքատութեան պատճառով սովորաբար կորցնում են իրանց առողջութիւնը, բազմացնելով ֆիզիկապէս մաշված մեր այժմեան երիտասարդութեան թիւը։

Խ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ԿԱՐՍԻՑ

Փետրվարի 14-ին

Թոյլ տուեցէք մի քանի խօսք ասել «Արձագանքի» 3 և 4 համարներում տպված այն յօդուածների մասին, որոնց մէջ պարոնները ճիգ են գործում ապացուցանել որ «Մշակը» իր № 10-ի մէջ տպված «Աննպատակ ուսում» վերնագիրը կրող առաջնորդողով՝ հերքում է տարրական ուսման օգուտը։

Զարմանալի է «Արձագանքի» մանաւանդ վերջին ժամանակներս բռնած ընթացքը։ Ցեղաշրջել մտքերը, աղաւաղել փաստերը և անխիղճ կերպով ծամծռել բառերը—ահա թէ ինչ է եղել «Արձագանքի» վարմունքը վերջին ամիսներումս։ Բայց միթէ «Արձագանքի» ղեկավարները այնքան պարզամիտ են և այնքան ստոր գաղափար ունեն հայ կողմնակի ընթերցողի վրա՝ որ կարծում են թէ լրագրութեան հետևողները մոռացած են թէ ինչ պատճառից գրգված անշարժ ճահիճը կենդանութիւն ստացաւ, ինչի սագերը գրգռվեցան։ Եւ ահա այժմս էլ «Արձագանքի» յօդուածագիրները գոռում գոչում են բարձրացրել թէ՝ «հայ, հարայ, բաս չէք տեսնում որ «Մշակը» ապարդիւն և աւելորդ է համարում տարրական ուսումը, գրգռվեցէք ուրեմն հայ վարժապետներ, պատերազմ յայտնեցէք «Մշակի» դէմ, ազգային ուսումնարանների պատւի նախանձախնդիր հայեր, ահա «Մշակը», եկեղեցու հիմքը փորելուց յետոյ, այժմ էլ հայոց ուսումնարանների տակն է փորփրում....» Ողորմելի պարզամիտներ....

«Մշակի» առաջնորդողը «Աննպատակ ուսում» վերնագրով մեծ համակրութեամբ ընդունվեց ընթերցողների կողմից, այն ինչ եթէ «Արձագանքի» ասածի պէս մի բան լինէր՝ ամենքը պէտք է զայրանային։ Թէ ուսումը անհրաժեշտ է, թէ հայ ուսումնարանները թանգ են իւրաքանչիւր հայի համար, դրան ապացոյց պէտք չէ։ Ոչ ոք էլ չէ հերքում ուսման կարևորութիւնը։ Այսօրվայ օրս՝ ահագին զոհաբերութիւններ անելով, ահագին դրամագլուխ ծախսելով, հայը պահպանում է ուսումնարաններ, իսկ դա արդէն ապացոյց է որ այդ ուսումնարանական հիմնարկութեանց կարիքը զգացվում է ժողովրդի մէջ։

Բայց այլ է ասել թէ ուսումը *աւելորդ* է և այլ է ասել թէ ուսումը *աննպատակ* չը պէտք լինի։ Մեր օրիորդական ուսումնարանների՝ սանուհիների տուած կրթութեան ձևի թերի կողմերի մասին՝ նոր չէ որ խօսվում է։ Վաղուց արդէն նկատող աչքեր դիտել և համոզվել են որ մեր օրիորդական ուսումնարանները «բարիշնիաներ» են պատրաստում իրանց սանուհիներից։ Աղջկանց ուսումնարան տալը անհրաժեշտ է համարվում՝ փոքրաթիւ դէպքերում աղջկան ուսում մատակարարելու կարևորութիւնը զգալով, իսկ մեծ մասամբ աղջկան ուղարկում են ուսումնարան, որովհետև ուսումնարանում եղած օրիորդը աւելի *շանսեր* ունի շուտ մարդու գնալու, լաւ փեսացու ընտրելու՝ քան տնդրագէտը։ Ուստի և ութ տարեկան հասակից սկսած օրիորդը յաճախում է դպրոցը։ Այդ աշակերտուհին՝ պատճառ բերելով իր դասերը, համարեա սակաւ բացառութեամբ, հեռու է մնում տան գործերից, նա ոչ մի աշխատանք չէ ուզում կատարել տան մէջ, մինչև որ կամ աւարտելով դասընթացքը, կամ կիսատ թողած ուսումը, դուրս է գալիս և այնուհետև համարվում է իբրև հարսնացու։ Քիչ ժամանակից յետոյ օրիորդը նշանվում, պսակվում է, բայց մի շատ ողորմելի էակ է նա. ոչ գիտէ շոր լուանալ, ոչ կանոնաւոր կարել, ոչ ձևել, ուսումնարանումն էլ նա մեծամիտ է դարձել, «բարիշնիա» է կարծել իրան, ուստի երբ որ սկեսրանքը նկատողութիւն են անում,—հարսնացուն չէ համբերում, և հետևանքը լինում է կամ բաժանումն գերդաստանի մէջ և կամ անախորժ խօսակցութիւններ՝ մինչև հարսնացուի ընտելանալը ընտանեկան գործերին։ Մեր օրիորդական ուսումնարանների մէջ կեանքի համար անհրաժեշտ առարկան ձեռագործն է։ Բայց այդ առարկան այնքան անուշադիր է թողված մեր մէջ, որ այդ առարկայի մասին ոչ ծրագիր կայ, ոչ ընդհանուր ձև պայմանք։ Ձեռագործի վարժուհին ազատ է պարապել ինչպէս կամենում է և ինչ որ ինքն գիտէ, որի մասին, սակայն, հսկողութիւն չը կայ։ Եւ այդպիսով՝ այն առարկան, որը կեանքի մէջ աւելի պիտանի էր լինելու կնոջ համար՝ այսպէս անուշադիր է թողված և ձեռագործի նիւթեր են լինում զանազան թանգագին հիւսուածքներ, ասղնէգործութիւններ և այլն։ Ի՞նչ միտք ունի տանը մի կապերտ չունեցող աղջկան սովորեցնել կանվայի վրա ծաղիկներ շինել, գոյութիւն չունեցող մահճակալի համար բարձի երեսներ պատրաստել, ինչ միտք ունի չքաւոր աղջկան սովորեցնել սեղանի ծածկոցներ գործել, ժամացոյցի ամաններ շինել, երբ այդ բոլորը պէտք գալու չէ նրան կեանքի մէջ։ Օրիորդին չեն սովորեցնում թէ իր և թէ ընտանիքի շորերը ձևել և կարել, որ անշուշտ փոքր խնայողութիւն չէր լինի ընտանիքի համար, չեն սովորեցնում առանց ուրիշի օգնութեան նոյն իսկ սպիտակեղէնը ձևել ու կարել, էլ չենք խօսում գորգագործութեան և այլ ընտանեկան պիտոյքների պատրաստութեան մասին։ Միթէ այդ տեսակ ուսումը աննպատակ չէ՞։ Եթէ արհեստներ չէք սովորեցնում օրիորդին, որպէս զի նա սեփական ոտքերի վրա կանգնի, որպէս զի նա կարող լինէր սեփական աշխատանքով ապրել, գոնէ սովորեցրէք նրան այնպիսի առարկաներ՝ (չը մոռանանք կրկնել՝ ուսման հետ զուգընթացաբար), որոնք նրան պէտք գային կեանքի ամեն մի հանգամանքում։

Ի վերջոյ՝ կարծում ենք որ «Արձագանքի» մարդիկ իրանց յարձակմունքներով և անտեղի վարմունքով աշխատում են գրգռել «Մշակի» զայրոյթը։ Բայց և այնպէս յուսով ենք որ «Մշակը» շատ էլ ուշադրութիւն չի դարձնի այդպիսիների վրա, որոնց դատապարտութիւնը նոյն իսկ իրանց գրածների մէջն է։

***

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Թէլաւ, փետրվարի 15-ին

Պատւական «Մշակի» № 15-ի «Ներքին լուրերի» բաժնում կարդացի, իբր թէ տեղիս հայոց եկեղեցական-ծխական ուսումնարանների հոգաբարձութիւնը աւելորդ դասերի համար ոչինչ չէ վճարում ուսուցիչներին, իսկ պակաս դասերի համար դուրս է գալիս նրանց ռոճիկներից։

Որովհետև պ. լրատուն պարզ չէ հաղորդում, թէ ո՞ր ուսուցիչ աւելորդ դաս ունի և որո՞նք պակաս, այդ պատճառով, թոյլ տուեցէք ձեր լրագրի միջոցով իրողութիւնը պարզելու, որով և երևան կը գայ այդ լուրի անհիմն լինելը։ 1888 թ. յունվարին ռուսաց լեզուի ուսուցիչ պ. Ն. Ղարաղեօզեան հրաժարվելով, իր տուած խնդրի համաձայն, նրա տեղը վարձվեց Գրիգոր Բաղդասարեան։ Սակայն Բաղդասարեանի ծեծը, կոպիտ վարմունքը միանգամայն սառեցրին մատաղահաս սերնդին մեր դպրոցներից։ Բաւականանանք հետևեալ իրողութեամբ. մինչև նրա գալը աշակերտուհիների թիւը հասնում էր 90-ի, ինչպէս և կարելի է ստուգել մեր տուած հաշիւներից, իսկ այժմս 60-ից պակաս է, աշակերտները 70 էին, իսկ այժմ 50-ից պակաս։ Բաղդասարեանի վարմունքը սարսափ էր պատճառում սանուհիներին և սաներին։ Հազւագիւտ չեն այն դէպքերը, երբ Բաղդասարեան դասատան դատարկ պատերի մէջ է մտել, որովհետև աշակերտները փախել են դասատնից։ Հոգաբարձութիւնս շատ անգամ է նախազգուշացրել նրան և պաշտօնապէս էլ հաղորդել է ս. առաջնորդին, սակայն նա անդրդվելի է մնացել իր կամակորութեան մէջ։ Այդ բաւական չէ. ինքն և իր կինը, որը նոյնպէս ուսուցչուհի է, ինքնակամ կերպով դասեր են թողնում։ Ինքը, որ շաբաթական 24 դաս պէտք է ունենար, ինքնակամ կերպով թողել է թուաբանութեան դասերը, այնպէս որ III և IV բաժանմունքները բոլորովին զուրկ են այդ առարկայից։ Իսկ կինը անցեալ տարի ունենալով 24 դաս շաբաթական, 400 ր. վարձատրութեամբ, և նոյն պայմանով ևս հրաւիրվելով ներկայ ուսումնական տարվայ համար, այժմս ինքնակամ կերպով թողել է 12 դաս, որի համար և հոգաբարձութիւնս, փոխանակ կէս ռոճկի, վճարումն է երկու երրորդական մասը։ Եթէ ուսուցիչները շեղվում են իրանց պարտաւորութիւններից, որով ուղղակի հարուածում են ուսումնարաններին, հոգաբարձութիւնս կարո՞ղ էր միթէ այլ կերպ վարվել։ Եթէ պակասը 1, 2 դաս լինէր, կարելի էր ներել. բայց մի կարևոր առարկայից ամբողջապէս զրկել երկու բաժանմունքի աշակերտուհիներին, կամ թէ չէ 12 դաս թողնել, այն էլ առանց յարգելի պատճառի, լոկ աշխատանքի թեթևութեան համար,—աւելի քան աններելի է։ Հոգաբարձութիւնս հարկադրվեց եղելութիւնը իմաց անել ս. առաջնորդին, որին և հետևեց վճռական կարգադրութիւնը։ Բաղդասարեան ամուսինները իրանց պարտքը չեն կատարում, ուր մնաց թէ աւելորդ դասեր ունենան։

Աչքի առաջ ունենալով Բաղդասարեան ամուսինների աշխատանքից փախչելը, հոգաբարձութիւնս վճռել է արձակել նրանց, որի մէջ և կատարեալ իրաւունք ունի։ Հասարակական փողեր ստանալ և ոչինչ չը շինել,—դա յանցանք է։ Մեծայոյս եմ, պ. խմբագրապետ, որ լրատուի անտեղի զրպարտանքների դէմ չէք մերժի խնդիրս, տպագրելով նամակս «Մշակի» մէջ։

Նախագահ հոգաբարձութեան Գէորգ աւագ ք. Տէր-Սարգսեանց.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ հեռագրում են ԷՋՄԻԱԾՆԻՑ հետևեալը. «Ամսիս 21-ին, Ս. Գայանեան վանքի բակում, մեծ հանդիսով տեղի ունեցաւ հանգուցեալ Ստեփաննոս Պալասանեանի թաղումը»։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են փետրվարի 17-ից հետևեալը։ «Մի քանի օր առաջ այստեղի Գամրբուլաղի մօտ գտնվող հանքում գտնվել են 3 հոգի հայերի դիակներ։ Ասում են, որ դրանց սպանել են Գամրբուլաղում»

—

ԵՐԵՒԱՆԻ մեր թղթակիցը գրում է մեզ, որ յօգուտ Գայեանեան հայ օրիորդաց դպրոցի Երևանի ժողովարանում տուած երեկոյթից զուտ արդիւնքը մնացել է 230 րուբլի։

—

ՇՈՒՇՈՒՑ մեզ գրում են. «Շուշի քաղաքը ունի չորս հայոց եկեղեցի, որոնց երեցփոխները իրանց ծխականներին երբէք հաշիւ չեն տալիս։ Այդ եկեղեցիներից մէկը, Ղազանչեցոց եկեղեցին, շինվել է 20 տարվայ ընթացքում, որովհետև ժողովուրդը անկարող եղաւ աւելի շուտ վերջացնել շինութիւնը։ Այդ եկեղեցու վրա, ասում են, ահագին գումարներ են ծախսվել, և շինութիւնը աւարտվել է անցեալ տարին։ Շինութեան միջոցին մի քանի երեցփոխներ են փոխվել, սակայն դրանցից և ոչ մէկը ժողովրդին հաշիւ չէ տուել։ Այսպիսով հասարակութիւնը մինչև այժմ չը գիտէ որքան փող է ծախսվել և ինչպէս են գործադրվել փողերը։ Եւ ոչ ոք հաշիւ էլ չէ պահանջում.... Անտարբեր լինել դէպի ամեն հասարակական գործերը, այդ է շուշեցիների յատկանիշը»։

—

ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ քաղաքային հիւանդանոց բանա-

թեամբ կարողացայ Պետր Վասիլիչից վկայագիր ձեռք բերել, որով նա ինձ արտօնութիւն էր տալի Ռուսաստանի զանազան քաղաքներում ապրելը։ Բայց սակայն այդ թուղթը տալու ժամանակ սպառնացել էր թէ՝ все равно, я ее по этому вытребую когда нибудь... Ո՞վ գիտէ, գուցէ մէկ օր այդ վիճակին էլ արժանանանք...

***

Պետերբուրգ գնալու վրա էի, երբ ստացայ Մանուէլից նրա երկրորդ նամակը։ Ահա և այդ նամակի պատճէնը.

«Անչափ սիրելի և անմոռաց քոյր Սալօմէ։

«Էս գիրը նեօքեարիս ձեռովն եմ ուղարկում, որ չը կորչի։ Էնպէս եմ կարծում, որ իմ առաջին գիրը կորած պիտի լինի։ Սաղ վեց ամիս աչքս ճանապարհիդ մնաց. հիւանդ տեղս ամեն սահաթ դու էիր իմ արդուս. քու ձէնն էի ուզում լսել. քու պատկերն էի ուզում տեսնել։ Հասրաթ մնացի ամենից, չը կատարվեց փափագըս, մուրազս սրտիս մէջ թաղվեցաւ... Իմացիր, էս գիրը, որ ստանաս, ես էլ աշխարհի մարդ չեմ ըլնի, էն աշխարհ գնացած կըլնեմ։ Լաւ գիտեմ, որ մի քանի օր ա մնացել ինձ լուս արև տեսնելու համար. էդ մի քանի օրից յետոյ սև գերեզման պիտի մտնեմ։ Քու աղօթքների մէջ չը մոռանաս խեղճ Մանուէլ եղբօրդ։

«Շատ տարի ա, որ ուզում էի պատմել քեզ իմ սըրը, բայց սիրտ չէի անում։ Էսօր էգուց որ մեռնելու վրա եմ, չեմ ուզում, որ էդ սըրը քեզանից ծածուկ մնայ. իմացիր և բախշիր իմ մեղքը, եթէ ես մեղաւոր եմ էդ գործումը։ Միտդ ա, որ ես ուզում էի պսակվել քեզ հետ, և մերս միշտ արգելքներ կը դնէր խանգարելու մեր փափագը։ Ես մատանի էլ ուղարկել էի քեզ համար, բայց նա նշան չը բերեց քեզ։ Որ եկաւ ըստեղ, ես շատ կուեցի հետը, յետոյ ասեցի թէ՝ հէնց էս քանի օրը ճանապարհ եմ ընկնելու, որ գնամ Սալօմէի հետ նշանվելու։ Սալօմէ ջան, լաւ ականջ դիր ասածներիս։ Էն օրը հէնց որ մութը կոխեց և ամենքը քնել էին, մէկ էլ տեսնեմ իմ օթախի դուռը բացվեց, մերս ներս մտաւ. գլուխը բաց, մազերը խճճած, ընկաւ ոտերս թէ՝ «Մանուէլ ջան, անումիդ մեռնեմ, մի արա էդ բանը։ Մէկ անգամ քու մէրը կրակի մէջ ընկաւ, դու էլ կրակի մէջ մի գցիր քեզ...» Ես ասեցի թէ՝ այ մէր, էդ ինչեր ես խօսում, ախր սրտինդ միտն աշկարա ասա, տեսնեմ է։—Ախ Մանուէլ, ասեց նա,—առ թուրդ, սպանիր ինձ էն մեղքի համար, որ ես արել եմ. դուն Կարապետի տըղան չես, դու Գևոնդ կնքահօր տղան ես, և ինչպէս պիտի դու նրա եղբօր աղջկայ հետ պսակվես։ Սպանիր քո մօրը, որ նա էդ մահացու մեղքը արել է ջահիլութեան օրերում... Բաս էսքան քաշածներս իզո՞ւր են, Աստուած իմ մեղքը իմ առաջը բերաւ։ Մանուէլ ջան, եա ինձ սպանիր, եա էդ մահացու մեղքից ձեռք վեր առ—թէ չէ կը դժվեմ, կերթամ քարափից ինձ ցած կը գցեմ, կը սպանեմ ինձ...

«Հիմի լսեցի՞ր, Սալօմէ ջան, որ դու իմ հօրեղբօր աղջիկն ես, իմ քոյրը... Ես էն գիշերը անիծեցի իմ մօրը, որ նա մեռնի ծանրութիւնը իմ վրա է գցել... Բայց հիմի, երբ մեռնելու վրա եմ, ես մօրս թողութիւն տուեցի, դու էլ, Սալօմէ, թողութիւն տուր նրան։ Նա էլ մի ժամանակ ջահիլ ա էլել, սիրել ա, բայց մեղքով ա սիրել. հիմի ես էլ՝ էդ մեղքի պտուղը՝ նրա աչքի առաջին գերեզման պիտի մտնեմ. նրա պատիժը հէնց էդ ա։ Համա մենք էլ ամբաղդ էլանք էս կեանքումը. էն կեանքումը ո՞վ գիտի, բալքայ մուրազներիս հասնենք։

«Էս ամենը որ գրեցի, սիրտս մի քիչ հանգստացաւ։ Հիմի վերջին պարտքն եմ դնում քու վրա, որ մի օր գաս իմ գերեզմանը համբուրես, քեզանից կարօտ մնացած Մանուէլ եղբօրդ գերեզմանը, որ նրա սրտի փափագը գոնէ գերեզմանի քարը առնի։ Մնաս բարով, Սալօմէ, միայն էն կեանքումը կը տեսնվենք։

Քու ամբաղդ եղբայր Մանուէլ»։

Այս նամակը շտապեցրեց իմ ճանապարհորդութիւնը դէպի Պետերբուրգ, որովհետև Դ. քաղաքը իմ ճանապարհի վրա էր, և ես չէի ուզում կորցնել յոյսս, որ Մանուէլին տակաւին կենդանի կը տեսնեմ։ Բայց ի զուր եղաւ այդ յոյսը. երբ Դ. հասայ, Մանուէլը թաղված էր արդէն սև հողի մէջ...

Անցայ գնացի Պետերբուրգ...

—

Տիկին Սալօմէի թղթերից այսքանն էի ուզում ներկայացնել ընթերցողիս ուշադրութեանը։ Մնացած ուրիշ թղթերը դցում եմ ահա վառարանի մէջ, ինչպէս ինքն էր ցանկացել։

Ծխական

լու հարցը վաղուց է արդէն որ յուզվում էր, բայց չէր իրագործվում։ Այժմ մեզ հաղորդում են որ Երևանի Դուման, մի շաբաթ առաջ, վճռեց բանալ քաղաքային հիւանդանոց երթևեկների համար, ունենալով հիւանդանոցում· երկու բժիշկ։

—

Մեր թղթակիցը ՇՈՒՇՈՒՑ գրում է մեզ, որ Շուշի քաղաքը աննկարագրելի կերպով անմաքուր է պահվում։ Միթէ, հարցնում է թղթակիցը, պօլիցիայի պարտաւորութիւնը չէ հսկել փողոցների և բակերի մաքրութեան վրա։

—

ԴՈՒԲԱՑԻՑ մեզ հաղորդում են, որ այդ քաղաքի առևտուրը կատարելապէս ընկած է, այնպէս որ վաճառականները ձանձրանալով անգործ նստելուց, հաւաքվում են խանութներում և թուղթ են խաղում։ Առևտուր չունենալով, նրանք երևի յոյս ունեն թղթախաղից շահվել։

—

Մի հայ-կաթօլիկ գրում է մեզ ԲԱԹՈՒՄԻՑ հետևեալը. «Բաթումի հայ-կաթօլիկ եկեղեցին այժմ ունի երկու վարդապետներ, որոնցից մէկի ձեռքումն են գտնվում եկեղեցու բոլոր իրաւունքները։ Չը խօսելով կրօնական կարգերի մասին, որոնց մէջ շատ անգամ նկատվում են այս ու այն անկանօնութիւններ, մի քանի խօսք ասեմ եկեղեցու նիւթական դրութեան վրա։ Ցաւն տարուց աւելի է, որ վարդապետը կառավարում է եկեղեցու եւ և մուտքի հաշիւը և այդքան տարվայ ընթացքում, որքան յիշում եմ, ժողովրդից գէթ մէկը դուրս չեկաւ հաշիւ պահանջելու համար։ Մերն է եկեղեցին, մեզանից ամեն մէկը իր կարողութեան չափ մի մի լումայ է գցել նրա գանձանակի մէջ, բայց ինչ են լինում այդ լումաները, ծրտեղ և ինչ բանի վրա են ծախսվում, ում ձեռքումն են գտնվում,—այդ մասին ոչ հաշիւ պահանջող կայ, ոչ էլ հաշիւ տւող մինչև այսօր։ Մեր մատաղ սերունդը անգործ, անուսում՝ փչանում է մեր աչքի առջև,—իսկ մենք, կաթօլիկ հայերս, մի հատիկ դպրոց էլ չունենք Բաթումում։ Ժամանակ չէ՞, արդեօք, որ հայ-կաթօլիկ ժողովուրդն էլ մտածէր իր եկեղեցու եկամուտը ապահովելու, ընտրելով կանօնաւոր և պատասխանատու երեցփոխ։ Թող փորձեն այդպէս վարվել,—և շատ չի անցնի՝ մենք էլ կունենանք դպրոց, մեր կամաւոր նուիրաբերութիւնն էլ կաճի ու կը ծառայի իր ուղղակի, ազգօգուտ նպատակին»։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ Խարփուխ թաղից մեզ ուղարկված է հետևեալ նկատողութիւնը. «Թէ որքան նախապաշարված և խաւարամիտ է մեր ամբոխը, կարելի է եզրակացնել հետևեալ իրողութիւնից։ Այս օրերս մեր թաղի երեխաներից մէկը, խաղալով տան տանիքի վրա իր ընկերի հետ, ընկնում է փողոց բաւական մեծ բարձրութիւնից. ծնողները վրա են հասնում, և գտնում են մանուկին ուշաթափ, մէջքի վրա պարկած.... Ողորմելու գլուխը պատռվել էր և ծօծրակից արիւն էր հոսում։ Մի ակնթարթում հաւաքվում է երեխայի շուրջը ահագին բազմութիւն, գլխաւորապէս տղէտ կանանցից բաղկացած։ Բարձրանում է անասելի աղմուկ. ներկայ եղողներից ամեն մէկը աղաղակում, խօսում, խորհուրդներ է տալիս, միւսի հետ վիճում է.... Վերջապէս մէկը առաջարկում է բժշկին կանչել—և ահա բոլորն էլ միաձայն սկսում են աղաղակել, բողոքել այդ առաջարկութեան դէմ.... «Բժիշկը ինչ պէտք է անի, բժիշկ ինչ հարկաւոր է, բժիշկը ինչ է հասկանում և այլն և այլն....» Վերջապէս վիրաւորված, արիւնաթաթախ երեխային, թէև բաւական ժամանակ անցնելուց յետոյ, մի կերպ ուշքի են բերում, ու տանում են տուն, որտեղ, ի հարկէ, ծնողները կը կանչեն մի զրբաց, կամ կախարդ կնոջ, կամ ժողովրդական մի տգէտ, խաբեբայ հեքիմին։ Հետևանքը, ի հարկէ, այն կը լինի, որ առանց բժշկական օգնութեան՝ մանուկը կամ ուղեղի բորբոքում կը ստանայ, կը մեռնի, կամ եթէ կապրի,—իր ամբողջ կեանքը գուցէ իդիօտ կը մնայ....»

—

Հաղորդում ենք մի մանրամասնութիւն Բաթումի մէջ ամսիս 11-ին տուած հայերէն ներկայացման մասին. «Պէպօ» պիէսայում Արութիւնի կնոջ դերը խաղում էր օրիորդ Դարվիշեանց, իսկ Կեկէլի դերը՝ տիկին Ֆիալկօվսկայա։ Ասում են որ տիկինը, չը նայելով որ հայուհի չէ, հրաշալի կերպով էր կատարել իր դերը։

—

ՇՈՒԼԱՎԷՐԻՑ մեզ գրում են. «Ահա երկու ամիս է, որ նախկին գաւառական բժշկի տեղ՝ եկել է բժիշկ պ. Անանեան։ Կարճ միջոցում բժիշկը մեծ ժողովրդականութիւն է ստացել արդէն մեր գիւղական հասարակութեան մէջ և մեծ սէր ու յարգանք է վայելում ամենքից։ Նա ամենայն պատրաստականութեամբ այցելում է միշտ հաւասարապէս թէ ունեորի և թէ խեղճի տունը։ Գիւղացիք շատ գոհ են նորեկ բժշկից»։

—

ՇՈՒԼԱՎԷՐԻՑ մեզ գրում են. «Մի քանի ամիս է, որ գիւղում շատացել են գողութիւններ և ամեն տեսակ չարագործութիւններ. խանութներ կոտրել, խոտ այրել, եզ կամ ձի գողանալ,—սովորական բաներ են դարձել մեզանում։ Ցեղի են ունենում և սարսափելի կռիւներ, ջարդեր և նոյն իսկ արիւնհեղութիւններ ամեն տեսակ դատարկ վէճերի պատճառով։ Մինչև ոստիկանութիւն վրա չէ հասնում,—կռիւները չեն վերջանում»։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Բօրչալու գաւառի թուրքերի մէջ վերջին ժամանակներս սպանութիւնները սաստիկ շատացել են։ Սպանութիւնները մեծ մասամբ լինում են կնոջ պատուի համար։ Այս օրերս Արափլու գիւղում պատահել է հետևեալը։ Մի երիտասարդ գիւղացու կին թողնում է մարդուն և գնում է ուրիշի մօտ, իր հետ վերցնելով և իր փոքրիկ աղջկան. Նախկին ամուսինը գնում է կնոջ մօտ, պահանջում է որ յետ գայ, իսկ երբ վերջինը մերժում է, նա մերկացնում է դաշոյնը, սպանում է կնոջ ու երեխային ու ինքն անհետանում է։ Այդ և սրա նման դէպքեր, ինչպէս մեզ հաւատացնում են, անթիւ և անհամար են Բօրչալուի գաւառում։

—

ՆՈՒԽՈՒՑ մեզ ուղարկված է հետևեալ նկատողութիւնը. «Զարմանալի անտարբերութիւն է տիրում նուխու հայերի մէջ դէպի մի որ և է հասարակաց ընդհանուր գործ։ Բերենք օրինակներ. մինչդեռ անցեալ տարի հայաբնակ բոլոր քաղաքները այսպէս թէ այնպէս մասնակցում էին Րաֆֆիի թաղման հանդիսին, ուղարկելով կամ ցաւակցական հեռագիրներ, կամ պատգամաւորներ, կամ պատուիրելով պսակներ հանգուցեալի դագաղի վրա դնելու համար,—նուխեցիք մնացին անտարբեր։ Նոյն անտարբերութիւնը ցոյց տուեցին նրանք նորերումս և կոմս Լօրիս-Մէլիքօվի թաղման ժամանակ. Նրանք ոչ թէ միայն պատգամաւոր չընտրեցին, պսակ, կամ հասարակ հեռագիր չուղարկեցին, այլ նոյն իսկ իրանց մօտ մի հոգեհանգիստ էլ չը կատարեցին հանգուցեալի յիշատակին։ Ո՛ւր է մեր ինտելիգենցիան. Նրա ներկայացուցիչները ժամանակ չունեն որ և է հասարակաց հարցի վրա մտածելու, որովհետև զբաղված են թղթախաղով»։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ հաղորդում են հետևեալ հետաքրքիր լուրը։ «Ահա մի քանի ամիս է, ինչ այստեղի բանտում դպրոց է բացվել բանտարկեալների համար։ Բանտարկեալները ուրախութեամբ սովորում են և հայ կալանաւորների բաժանմունքում այժմ սովորում են արդէն մօտ 30 հոգի»։

—

Մեզ հասած տեղեկութիւններին համեմատ, Անդրկովկասի հայաբնակ քաղաքներից շատերում, այս փետրվարի 16-ին, կատարվել է Սուրբ Վարդանանց տօնը։

—

«Նեզոս» շաբաթաթերթին Սամսօնից գրում են հետևեալը. «Քաղաքիս մէջ չորս տարիներէ ի վեր հայ երիտասարդներէ կազմեալ «Սէր» ընկերութիւնը իր տարեկան թատերական երեկոյթը տուաւ ի նպաստ երկսեռ վարժարանաց, ձեռամբ հանրածանօթ Ֆասուլճեանի դերասանական խմբի։ Երեկոյթէն զուտ հասոյթ եղաւ 100 ոսկի։ Մի քանի օր առաջ ևս տեղի ունեցաւ Ակումբի բացման հանդէսն, որ բաղկացեալ է հայերէ և յոյներէ, և նպատակ ունի զարկ տալ բարոյական և մտաւոր շարժման ի Սամսօն»։

—

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ գրում են. «Այն կարգադրութիւններից յետոյ, որով քաղաքի թուրք և հայ ձայնաւորների թիւը պիտի հաւասարացվի, ժամանակը վաղուց տնցկացրած քաղաքագլուխ Գեղամօվ մեծ յոյս ունի նորից ընտրվելու։ Նա թուրք ձայնաւորներին իր կողմը գցելու միջոցները գիտէ, մանաւանդ որ դրա համար հարկաւոր էլ չէ բոլոր ձայնաւորների հետ գործ ունենալ, այլ բաւական է միայն մի քանի պարագլուխ-հաջիների հաճութիւնն առնել։ Ինչ կասկած, որ Գեղամօվի վերընտրութիւնը, բացի այն որ կապացուցանէ թէ ինչպիսի ինտրիգաներով են շրջապատված քաղաքային ընտրութիւնները, այլ և ցոյց կը տայ, թէ որքան մեռած է Երևանի մէջ հասարակական գիտակցութիւնը։ Բայց միթէ ճշմարիտ մեռած է այդ գիտակցութիւնը...»։

—

Կառավարչական բարձր շրջաններում, ինչպէս հաղորդում է «Медицинская Бесѣда» բժշկական թերթը, վճռված է թոյլ տալ կանանց ուսումնասիրել բժշկականութիւնը, միմիայն նրանց համար հիմնվելու է մի առանձին բժշկական բարձրագոյն դպրոց, որի ծրագիրը այժմ մշակվում է կառավարչական բարձրագոյն հաստատութիւնների մէջ։ Ենթադրութիւն կայ թոյլ տալ ուսումնաւարտ կին-բժիշկներին միմիայն կանանց և երեխաների ցաւերի բժշկութեան պրակտիկան։

—

«Врачъ» բժշկական թերթը հաղորդում է, որ ներկայ թւից սկսած Ռուսաստանի զինուորական հիւանդանոցներին կից հաստատվելու են գրադարաններ, որպէս զի հիւանդները միջոց ունենան գրքեր կարդալ։

—

Ռուս լրագիրները հաղորդում են, որ Տամբօվի հոգևոր դպրոցում (սեմինարիայում) ներկայ տարվանից մտադրութիւն կայ մտցնել աւանդելի առարկաների թւում և բժշկական ուսումը։

—

Ներկայ 1889 թւի կայանալի Կովկասեան գիւղատնտեսական ցուցահանդէսի կանօնները և պրօգրամմը հաստատվել են պետական կալուածների մինիստրի կողմից։

—

Կովկասեան գիւղատնտեսական-արդիւնաբերական ցուցահանդէսի կարգադրիչ մասնաժողովի նախագահ պ. Կուչաևը, ուղարկելով մեզ ցուցահանդէսի տպած պրօգրամը և կանօնները, դիմում է մեզ հետևեալ գրութեամբ. «Պատիւ ունեմ, ցուցահանդէսի մասնաժողովի յանձնարարութեամբ, խնդրելու ձեզանից, որ ձեր լրագրի միջոցով աջակցէք ցուցահանդէսի կազմակերպութեան աջողութեան, տարածելով այդ ցուցահանդիսի մասին ճիշդ հասկացողութիւն ազգաբնակութեան մէջ և հաղորդելով մասնաժողովին նոյն նիւթի մասին օգտակար տեղեկութիւններ և ցուցմունքներ»։

—

Ստացանք ինժեներ-տեխնօլօգ Ս. Գուլիշամբարօվից նրա աշխատասիրած մի գիրք, որը կրում է «Обзоръ фабрикъ и заводовъ Тифлисской губерніи» վերնագիրը։ Այդ բաւական մեծ գրքի մէջ աշխատասիրողը նկարագրում է Թիֆլիսի նահանգի ֆաբրիկաների և գործարանների գործունէութիւնը, հաղորդելով դրանց մասին թէ պատմական և թէ վիճակագրական տեղեկութիւններ։ Աշխատասիրողը առանձին ուշադրութիւն է դարձրել ծխախոտագործութեան, գարեջրի և օղիի պատրաստութեան, նոյնպէս հանքային ջրերի, կաշուի, բամբակեղէնի, ապակու, մոմագործութեան, չերամապահութեան, լուցկիի, և փայտեղէնի գործարանների և տնայնագործութեան վրա։ Գրքի մէջ առաջ բերած տեղեկութիւններից երևում է, որ Թիֆլիսի նահանգում բոլոր տեսակ ֆաբրիկաների թիւն է 253, որոնց մէջ աշխատում են 3,800 բանուորներ։ Ընդհանրապէս ասելով գործարանների գործունէութիւնը Թիֆլիսի նահանգում ոչ թէ նախանձելի չէ, այլ ներկայացնում է մի տխուր պատկեր։

—

Կովկասեան ցուցահանդէսը, որը կայանալու է ներկայ 1889 թւին, պիտի բացվի սեպտեմբերի 10-ին, և պիտի շարունակվի մինչև հոկտեմբերի 20-ը։ Իշխան կառավարչապետի թոյլտուութեամբ այդ ժամանակամիջոցը կարելի է երկարացնել, եթէ հարկաւորութիւն լինի։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐԱՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅՈՒՄ

—

Մեր ընթերցողներին ցոյց տալու համար թէ ինչ գաղափար ունեն ամերիկացիք արհեստաւորաց ուսման անհրաժեշտութեան վրա, ինչ ձևի ուսումնարաններ կազմում են ամերիկացու հասկացողութեամբ արհեստաւորաց ուսումնարանների կատարելատիպը, վերջապէս որքան կարևորութիւն են տալիս ամերիկացիք աղքատ դասակարգի երկու սեռի պատանիներին արհեստագիտական ուսման մատակարարելու գործին, նուիրելով այդ գործին ահագին դրամական միջոցներ,—արտատպում ենք այստեղ մի հետաքրքիր լուր Ամերիկայում, մի հարուստ բարերարի նախաձեռնութեամբ, հիմնվելի արհեստաւորաց դպրոցների մասին։

Մի շատ հարուստ ամերիկացի, Ցակոբ Տօմ, այս օրերս յայտնել է որ հիմնելու է իր հայրենիքում մի քանի արհեստաւորաց դպրոցներ, թէ իգական և թէ արական սեռի համար։ Առժամանակ այդ նպատակին նա յատկացնում է 500,000 դօլար, իսկ 3 միլիօն դօլար նոյն նպատակի համար՝ նա պահում է բանկում։ Հիմնադրի ցանկութեան համեմատ այդ դպրոցներում ընդունվելու են թէ աղքատ մարդկանց զաւակներ և թէ որբ երեխաներ։ Բնակութիւնը և ապրուստի բոլոր պիտոյքները պէտք է հոգայ ինքն դպրոցը ձրիապէս և ամեն մի մանուկ, ինքն իր ցանկութեան համեմատ պիտի ընտրէ իր սիրած արհեստներից մինը։ Դպրոցների իգական բաժնի մէջ պէտք է մատակարարվեն՝ տնային տնտեսութիւն, խոհարարութիւն և այլն, իսկ բարձր դասատան մէջ՝ հաշւապահութիւն, առևտրական նամակագրութիւն և հեռագրական գործ։ Ամերիկացի բարերարը համոզված է որ այդ ձևի դպրոցների միջոցով կը պակասի մուրացկանութեամբ պարապող և առհասարակ չքաւոր երեխաների թիւը և որ այդ դպրոցներում ուսումն աւարտողները՝ ուսումնասիրած լինելով որ և է արհեստ, որոշ պարապմունքի, որոշ գործի տէր կը դառնան և այլ ևս չեն թափառի քաղաքից քաղաք, մի կտոր հաց աշխատելու համար։ Այժմեան հարուստ բարերարը, մանկութեան ժամանակ, ինքն վարել է այդ տեսակ թափառական կեանք Նիւ-Եօրքի փողոցներում։ Տգէտ, անգրագէտ, բայց եռանդոտ պատանին մտնելով մի առևտրական գրասենեակի ծառայութեան մէջ, այդտեղ միայն սկսեց սովորել գրագիտութիւնը, այսինքն գրել կարդալ ու հաշւել սովորեց և ապա անկախ կերպով առևտրով պարապելով, հարստացաւ։

Ինչ ասել կուզէ որ ոչ այն մարդիկ, որոնք տեսնում ենք հարուստ Տօմի պէս, ինքնակրթութեամբ և տոկուն աշխատանքով մարդ դարձածներին, ոչ էլ ինքն Ցակոբ Տօմ,—չեն կարող ուրանալ հիմնական տարրական, ընդհանուր ուսման, գրագիտութեան անհրաժեշտութիւնը, կեանքի ինչ տեսակ ասպարիզի համար և պատրաստվի մարդը։

Տարրական ուսումը այն աստիճան անհրաժեշտ է ամենքի համար, որ նրա անհրաժեշտութեան մասին աւելորդ էլ է խօսել։ Ինքն ըստ ինքեան հասկացվում է որ նա հարկաւոր է ոչ թէ միայն արհեստաւորի համար, որի աշխատանքը մեծ գիտակցութիւն է պահանջում, այլ և նոյն իսկ հասարակ օրավարձ բանւորի համար, տան ծառայի ու աղախնու համար անգամ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Փարիզից հեռագրում են, որ 70 ձախակողմեան արմատականներ պատրաստեցին մի գրութիւն գեներալ Բուլանժէի անունով, որի մէջ պախարակում են նրա վարմունքը։

—Սօֆիայից հեռագրում են, որ աւստրիական արտաքին գործերի մինիստրութիւնը չէ համակրում բօլգարական կառավարութեան ցանկութեան Վիէննայում դիպլօմատիական ներկայացուցիչ ունենալու։

—Բօլգարիայից եկած լուրերին նայելով, Կօբուրգեան պրինցը մտադիր է ուղևորվել դէպի Հռօմ։

—Փարիզի լրագիրները նորից սկսել են արծարծել Օմալեան դքսի վերադարձի հարցը։

—Վիէննայից հեռագրում են, որ Ֆրանց-Յօսէֆ կայսրը դժգոհութիւն յայտնեց ունգարական այն պատգամաւորներին, որոնք վերջին ցոյցերի միջոցին Գերմանիայի վերաբերմամբ թշնամական դիրք էին բռնել։

—Բէլգրադից հեռագրում են, որ իբրև թէ այնտեղ բացված է մի մեծ դաւադրութիւն, որը պատրաստված է եղել Միլան թագաւորին գահընկեց անելու։

—Վիէննայից հեռագրում են, որ բիւջէտի քննութիւնը պարլամենտի մէջ գուցէ կը յետաձգվի մի առ ժամանակ։ Դրա պատճառը այն է, որ լեհացի պատգամաւորները պահանջում են

մի քանի գիջողութիւններ անել լեհ ազգաբնակութեան վերաբերմամբ։ Եթէ կառավարութիւնը կանի այդ գիջումները, այն ժամանակ լեհ պատգամաւորները կը պաշտպանեն կառավարչական բիւջէտը, հակառակ դէպքում նրանք անցնելու են ընդդիմադրականների կողմը։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 21 փետրվարի։ Հրատարակված է պետական խորհրդին ուղղած Բարձրագոյն ուկազը, որը վերաբերում է պետական խորհրդի անդամների և գլխաւոր կառավարիչների պատասխանատուութեան եղանակը որոշելուն. մինչալ անձինքների պաշտօնավարական պարտաւորութիւններ խախտելուն վերաբերեալ գանգատները ներկայացվում են Բարձրագոյն հայեցողութեան, և եթէ կը յարգվեն, այն ժամանակ պիտի դիմել պետական խորհրդի քաղաքացիական և հոգևոր գործերի դէպարտամէնտը՝ քննութեան ենթարկելու համար, որի ժամանակ անդամների թիւը եօթից պակաս չը պիտի լինի։ Քննելով այն բացատրութիւնները, որ ներկայացնում են պատասխանատուութեան ենթարկվածները և տեղեկութիւններ հաւաքելով, դէպարտամէնտը եզրակացութիւն է տալիս գործի ընթացքի մասին։ Եթէ հարկաւոր կը լինի սկզբնական քննութիւն անել, այն ժամանակ գործը յանձնվում է սենատի վճռաջինջ դէպարտամէնտի սենատօրներից մէկին. իսկ պրօկուրօրական պարտաւորութիւնները կատարում է արդարադատութեան մինիստրը։ Աւարտած քննութիւնը՝ արդարադատութեան մինիստրի եզրակացութեամբ ներկայացվում է քաղաքացիական և հոգևոր գործերի դէպարտամէնտին՝ վճռելու համար. դէպարտամէնտում կայացած միաձայն վճիռը՝ գործը դադարեցնելու, առանց դատարանի պատժի ենթարկելու, կամ դատի ենթարկելու մասին, այլ և առաջ եկած անհամաձայնութեան դէպքերում՝ տեղի ունեցած տարբեր կարծիքները ներկայացվում են Բարձրագոյն հայեցողութեան։ Բարձրագոյն հաստատութեան արժանացած վճիռը՝ դատի ենթարկելու մասին, ծառայում է իբր հիմք մեղադրական ակտի համար, որը կազմում է արդարադատութեան մինիստրը և ներկայացվում է բարձրագոյն քրէական դատարանին, որը ամեն անգամ կը կազմակերպվի Բարձրագոյն առանձին ուկազի համեմատ, և պետական խորհրդի նախագահի նախագահութեամբ՝ կը բաղկանայ խորհուրդների նախագահներից, և սենատի վճռաջինջ դէպարտամէնտների նախանդամներից. պրօկուրօրական պարտաւորութիւնները պիտի կատարէ արդարադատութեան մինիստրը, իսկ ինչ վերաբերում է պաշտպաններ նշանակելուն և ներումն շնորհելու վերաբերեալ խնդիրներ ընդունելուն, այդ դէպքում ի նկատի պէտք է ունենալ քրէական դատավարութեան 1064 և 1065 յօդուածների մէջ որոշած կանոնները։—«Русское Дѣло» լրագրին յայտնված է երրորդ նախազգուշութիւն՝ դադարեցնելով 6 ամսով և գործադրելով ցենզուրական կանոնադրութեան 144 յօդուածի ծանօթութիւնը, որովհետև լրագիրը աւելի քան երբ և իցէ խիստ յամառութեամբ է արտայայտում իր ուղղութիւնը, որը մինչև այժմ պատճառ է եղել նրա դէմ խիստ միջոցներ ձեռք առնելու։

ԲԵԼԳՐԱԴ, 21 փետրվարի։ Ազգաբնակութիւնը սաստիկ յուզված է. լուր է պտտում, որ թագաւորը վճռել է միանգամայն հրաժարվել պետութիւնը կառավարելուց և մշտապէս ապրել արտասահմանում։

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

փետրվարի 21-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ—.	93 ր.	— »
Համբուրգի վրա 100 մարկ — . .	45 »	55 »
Փարիզի վրա 100 ֆրանկ — . .	36 »	70 »
Ոսկի — արժէ — . .	7 »	40 »
Մաքսային կուպօններ — . .	148 »	25 »
Արծաթ — — — . .	1 »	10 »
Բօրսային դիսկօնտներ — .	$5^1/_4$ և $6^1/_2$%	»
Պետակ. բանկ. 5% տոմս 1-ին շրջանի	99 »	— »
— — — — 2-րդ —	99 »	— »
— — — — 3-րդ —	98 »	75 »
— — — — 4-րդ —	99 »	— »
— — — — 5-րդ —	98 »	87 »
Ոսկեայ փոխառութիւն.	— »	— »
Նոր 4% փոխառութիւն.	83 »	50 »
Արևելեան 5% փոխառութ. 1-ին շրջ.	99 »	75 »
— — 2-րդ —	100 »	12 »
— — 3-րդ —	100 »	— »
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	271 »	— »
— երկրորդ —	251 »	— »
$5^1/_2$% ռէնտա	102 »	50 »
Ոսկեայ ռէնտա.	169 »	75 »
Եօթերորդ կօնսօլիդած փոխառութիւն.	148 »	— »
Նոր երկաթուղային ռէնտա . . .	99 »	— »
5% գրաւական թղթեր կալուած. փոխ. կրեդ. ընկ. մետ.	— »	— »
— — թղթադ. .	92 »	87 »
Գրաւ. թղ. Ազնւ. բանկի . . .	98 »	25 »
$5^1/_2$% գրաւական թղթեր Խերսոնի կալուած. բանկի.	99 »	— »
6% գրաւ. թղ. Խարկօվի կալ. բան.	101 »	50 »
— — Պօլտավայի— —	101 »	— »
— —Պետ.Տուլսկ.— —	100 »	75 »
— — Կիևի — —	101 »	50 »
— — Մօսկվայի — —	101 »	50 »
— — Բեսարաբ. Տավր.—	100 »	— »
— — Նիժ. Սամար. —	100 »	50 »
— — Վիլնայի —	100 »	25 »
— — Թիֆլիսի—72 և —տ.	— »	— »
— —Քութայիսի-18 և —տ.	— »	— »
Վօլժսկօ-Կամսկի բանկի ակցիաները	725 »	— »
Ռուսաց երկաթուղիների գլխաւ. ընկ.	136 »	50 »
Րիբինսկ-Բօլօգօյի ընկ.	91 »	— »
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային օբլիգացիաներ	93 »	87 »
Մօսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ. .	93 »	50 »
Օդէսայի — — .	93 »	87 »
Թիֆլիսի քաղաք. կրեդ. ընկ. օբլ. .	— »	— »

Ս. Պետերբուրգի բօրսայի տրամադրութիւնը հանդարտ է։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

—

ԲԱԳՈՒ. Ա. «Փոքրիկ Սանդրօ» վերնագրով գրուածքը, որը պարունակում է իր մէջ մի քանի գեղեցիկ նկարագրութիւններ, տարաբաղդաբար անյարմար է տպագրութեան համար ամբողջապէս առնելով. վերջին մասը մանաւանդ շատ փոփոխութիւնների է կարօտ, և որ ամենագլխաւորն է, գործող անձինքը մասնաւոր բնաւորութիւն ունեն։ Շարունակեցէք գրել. ապագայ գրուածները կարող են աւելի աջողվել։

ԱՆԱՊԱ. Ց. Ա. Համաձայն ենք։ Կուղարկենք ձեզ «Մշակը» ամբողջ տարին։

ՂՈՒԲԱ. Գ. Ա. Բ. «Մշակի» անցեալ տարվայ ձեր պահանջած № 94 ուղարկեցինք ձեզ։

ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ. Մաղաթեանց. Շատ շնորհակալ ենք ձեր տեղեկութիւնների համար։ Հաղորդեցէք մեզ ձեր հասցէն։

խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

COMPAGNIE DES MESSAGERIES MARITIMES
PAQUEBOTS-POSTE FRANÇAIS.
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
(ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)
կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ
Ուրբաթ, 3/15 մարտի, ԲԱԹՈՒՄԻՑ դուրս կը գնայ շոգենաւ ALPHÈE (ԱԼՖԷ), նաւապետ LETEURNIER (ԼԸՏԵՕՐՆԻԷ), մտնելով Կ. Պօլիս, Պորտ-Լահօս և Լակավալ։
Ագէնտները՝ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գ. ԷՍՍԷՆՃԷՐ, իսկ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ԳԷՈՐԳ ՀԵՁՈՒԲԵԱՆ ՀԵՁՈՒԲԵԱՆՑ։ 1—2

ՊՐՕՎԻԶՕՐ Ա. ՇՏԷԽԷՐԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ
ԱՏԱՄՆԵՐԻ ՑԱՒԻ ԵՒ ՓՉԱՆԱԼՈՒ ԴԷՄ
ՊՕԴՕԼԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱԴԵՂ, ԿԱԹԻԼՆԵՐ 50 ԿՕՊ.
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՕԿԱՑԻՆԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱՅԻՆ ԷԼԻԿՍԻՐ 80 ԿՕՊ.
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԱՏԱՄՆԱՅԻՆ ՓՈՇԻ 30 ԿՕՊ.
ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՀԵՍՏ. ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ Կովկասեան դեղավաճառատան, և պ. պ. Շահպարոնեանցի, Մակկէրի, Սէնչիկովսկու և Ազմուրովի դեղատներում. ԲԱԳՈՒԻ մէջ, Բէկկէրի մօտ, ՔՈՒԹԱՅԻՍՈՒՄ՝ Կոկօչեվի մօտ, ՍՏԱՎՐՕՊՕԼՈՒՄ՝ Բրօխնօցկու մօտ և ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐՈՒՄ։
Зубныя капли: кор. 50 к. Зубной порошокъ: кор. 30 к. Зубной эликсиръ: фл. 80 к. А. ШТЕХЕРЪ
2—52 (Հ.)

ՇԵՐԱՄԻ ՍԵՐՄ
Ֆրանսիայի դեղին և սպիտակ շերամի ամենալաւ ցեղից պատրաստած ունեմ, Պաստեօրի մեթոդով։ Ֆունտը 60 րուբլի, 5 մսխալը՝ 3 րուբլի 50 կոպ., ճանապարհածախսով։
Հասցէն՝ Туапсе, Черноморскій округъ, Варваринская Сельско-Хозяйственная школа, Леону Степанянцу. 3—15

Լ Ո Յ Ս Տ Ե Ս Ա Ւ
ԱԲԻՍՈՂՈՄ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆՑԻ
ՌՈՒՍԵՐԷՆԻՑ-ՀԱՅԵՐԷՆ ԲԱՌԳԻՐՔ
ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՏՈՐ
Գինն է 3 րուբլի, ճանապարհի ծախսը գնողի վրա է։
Միանուագ քսանից աւելի գնողին զիջումն կը լինի։
Վաճառվում է ԲԱՅԱՌԱՊԷՍ Խիդիկէլի և ընկ. գրավաճառանոցում, Թիֆլիս, Գօլօվինսկի Պրօսպէկտ, առաջին Գիմնազիայի հանդէպ։ 35—40

Լոյս տեսաւ և վաճառվում է բոլոր հայ գրավաճառների մօտ Թիֆլիսում
“ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻ“
(Գաւառական պատկերներ)։ Գրեց Ալէքսանդր Արարատեանց։
Գինն է 70 կոպէկ։
Գիրքը հրատարակված է հանգուցեալ հեղինակի պատկերով։ 4—10

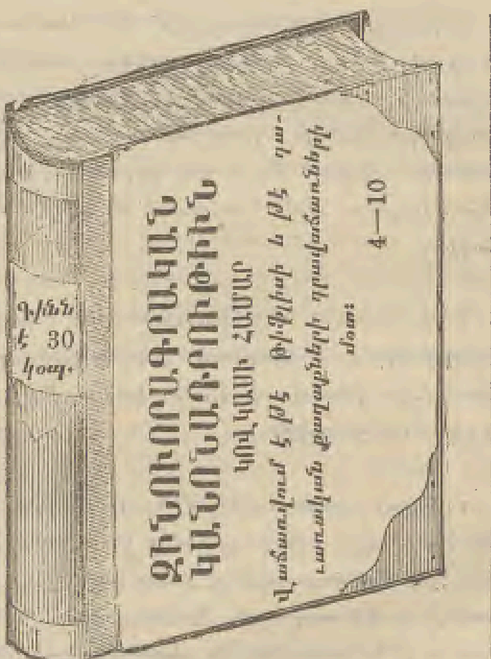

Въ редакціи газеты „МШАКЪ“ продаются слѣдующія брошюры: 1) „Экономич. Положеніе Турецкихъ Армянъ“, публич. лекція Д—ра Г. Арцруни, перев. съ арм. А. Аракелянца. Цѣна 25 к. 2) Die Oekonomische Lage der Armenier in der Türkei, ein öffentl. Vortrag von Dr. Grigor Arzruni, übersetzt von A. Amirchanjanz. Preis 25 k. 3) Die Hungersnoth in Türkisch-Armenien, ein Vortrag von Dr. Grigor Arzruni, übersetzt von Amirchanjanz. Preis 20 kop.
Иногородные, желающіе получить брошюры, благоволятъ присылать по 30 коп. почтовыми марками, за каждую брошюру.
Адресъ. Тифлисъ, Редакція „Мшакъ“, или Tiflis, Redaction „Mschak“. (Շ)

Ցանձնվեց տպագրութեան
Փոխարէն «ԴԱՇՆԱԿ» ժողովածուի Շէքսպիրի
„ՀԱՄԼԷՏ“
ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ
4—5 Հրատարակիչ՝ ԲԱՐՍԵՂ ՔԱՄԱԼԵԱՆ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԻՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—9—11 ժ., վիրաբուժական, նաև ատամնացաւի, սիֆիլիսի և աչքի ց.
ՌՈՒԴԿՕՎՍԿԻ—10—11 ժ. ներքին, երեխայոց և կանանց ց.
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆՑ—$11^1/_2$—12 ժ. կանանց և երեխայոց ց.
ԲԵՆԿԼԵՎՍԿԻ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի ց. և սիֆիլիսի։
ԱՐՏԵՄԻԵՎ—12—1 ժ. երկուշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի կանանց ց.
ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ց. բացի կիւրակի։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
ԳԱԴՕՄՍԿԻ—$4^1/_2$—$5^1/_2$ ժ. կաշուի ցաւերի և սիֆիլիսի.
ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ—$5^1/_2$—$6^1/_2$ ժ.
ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—$5^1/_2$—$6^1/_2$ ժ. ներքին, երեխայոց և ջղային ց. (էլեկտրօտերապիա)։
Հիւանդանոցումն է մանկաբարձուհի Մօզեր։
Վճար—50 կ.։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) համար փոխադարձ համաձայնութեամբ։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

Дозволено цензурою, Тифлисъ 22 Февраля 1889 г. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовск. ул. д. каз.